

Amigo del alma:

La gente no lo entiende y procura quitármelo de la cabeza. Pero los que, a lo mejor, pierden la cabeza son ellos. El Barbudo se pasó el otro día dos horas de conversación sin sustancia, diciéndome que La Bien Plantada no existía y, si le dejo, me hubiese explicado que tampoco Xenius existía, ni este pueblo de Cadaqués, que es el Castillo de la Hermosura. [...] Aquí sufrimos y peleamos juntos por nuestra causa y no sabemos lo que vendrá después. La salud es lo primero. Que mi venerable Maestro pueda disfrutarla por muchos años de vida es lo que le desea su fiel servidora, H.I.N.R.A.

La Bien Plantada

CARTA DE LÍDIA NOGUER A EUGENI D'ORS¹

Una de les primeres coses que s'aprenen és que tenim un nom. Et donen un nom i t'hi confons. Sense un nom, el mirall no et tornaria mai una imatge precisa. Teresa era un nom que va trobar-la quan ella no es trobava. ¿Qui era aquella que la mirava? ¿Lídia? ¿Teresa? No és còmode ser dos. Quan la pròpia ombra projecta la imatge d'un altre, s'entra en una zona delicada, un espai perillós que va d'un a un mateix. El desplaçament és imperceptible: es deixa de ser en un lloc per passar a existir en un altre. Teresa la cridava. Teresa mirall. Teresa indicava una direcció única. Va començar per dir-se Teresa. Després va bufar i va ser Teresa. Sense una violència excessiva, sense forçar cap porta, va fer de la sospita una evidència. Va canviar de nom poc a poc. Lídia va ser Teresa. I Teresa s'incorporà a la quotidianitat de la Lídia, que continua-

¹ Transcrita per Eugeni d'Ors (*La verdadera historia de Lidia de Cadaqués*, op. cit., p. 71-72). Es pot datar de voltants de 1915.

va sent la peixatera airosa que, al carrer, pregonava una suculent mercaderia.

«Ei, les dones del peix viu!» Al fons del cabàs, entre escates de peix, un text bategava d'humitat. Quan el comprador s'hi apropava, se li explicava: «Ya ho veu, una dona que ven peix... [...] val mes que callem, pero ara Vd. em veu vella i casi sensa dens i dirá ¿pero es possible que sigui aquesta «la Ben Plantada»? dons sí! Soc Teresa!»² Entre sorprès i desconfiat, el client posava cara de no entendre res i ella insistia, treia d'entre el peix un exemplar de *La Ben Plantada*, l'obria a l'atzar i llegia amb èmfasi. Quan li semblava que ja n'hi havia prou, guardava el llibre dins de la cistella i seguia el seu camí.

Lídia Noguera feia parlar el seu secret a un públic que la mirava astorat. «No és que me'n digui de Teresa, és que la sóc.» I dient-se Teresa, s'anava fent Teresa, n'hi havia prou de voler-ho. La seva salutació, depenent de l'humor, va passar a ser un solemne *Eugenio de Ors* o, si estava de bones, un *Xènius* de *e neutra* i *u* allargada.

«La Sabana ha vingut beneita.» «És bruixa.» «Ha perdut la raó, sempre ha estat una pretensiosa.» Una llarga col·lecció d'adjectius enriquia la llegenda local. Era graciosa aquella mania de la Sabana, s'hi podia riure una estona, encara que no n'estava pas, de boja, perquè en afers d'ordre pràctic, com ara el negoci, hi tocava com la primera. «Tal era la Lídia de Cadaqués, la qual, encara que visqués en un món propi, molt superior, espiritualment parlant, al de la resta del poble, no per això deixava de to-

² Manuscrit d'A.M. Dalí *Notas sobre Lydia*. Es troba a l'arxiu personal d'A.M. Dalí que conserva Emília Pomés a Cadaqués.

car de peus a terra amb un sentit de la realitat que la gent de Cadaqués interpretava de seguida com a bogeria així que tocava la qüestió de *Mestre d'Ors* i la *Ben Plantada*. «La Lídia no és pas boja—deia la gent—. Mireu d'estafar-la en el pes del peix o de ficar-li el dit a la boca!»³

«Què m'heu de dir, si ell ha escrit el llibre pensant en mi!» Què li havien de dir, ells què sabien. Eren allà però com si res. Sortosament, també hi eren els altres, a estones, quan la deixaven entrar als salonets de mobles de fusta bona. Els senyors eren capaços d'entendre moltes coses, com si estiguessin més avesats a la pràctica de les intrigues i a les maniobres que requereixen una certa discreció. Ells se l'escoltaven. Quan arribava a casa dels Pichot, a casa dels Dalí, o a casa de Don Víctor, una veritat la precedia. Una veritat que se li movia, neguitosa, dins del ventre. *Eugenio de Ors!* Ells «estaven en el secret». En Marquina i la seva dona eren els millors, havien estat ells qui li havien deixat el llibre i no li van dir que no quan els va demanar si farien de correu d'una carta que havia d'escriure al *mestre*.

Escrigué «Amigo del alma» i es va aturar per continuar tot seguit. Li explicava coses de Cadaqués i també li confessava «La gente no lo entiende y procura quitármelo de la cabeza. Pero los que, a lo mejor, pierden la cabeza son ellos». I va signar-ho: La Ben Plantada. No va ser l'única carta. Després d'aquella, en van venir d'altres. Targetes escrites a cantó i cantó, cartes de lletra comprimida sobre el paper més car que es trobava a l'estanc. Ordenades, pulcres, de calligrafia impecable i anàrquica

³ S. Dalí, *op. cit.*, p. 283.

ortografia. Escrites amb la lentitud de qui no és hàbil en l'escriptura però sap quant valen les paraules.

La correspondència de Lídia Noguera va ser llarga, tant com la vida. Les postals, però, i les cartes, no tenien tornada. Ors no responia i ella es preguntava quins motius podia tenir per no fer-ho. Especulava amb diferents explicacions per entendre el silenci de l'interlocutor. Després de contemplar-les una per una, va decidir-se per la que semblava més adequada: la dels rivals. L'escriptor havia de ser caut perquè tenia enemics poderosos, el diari ho portava sovint i també ho deia el llibre. Per ser més concrets, en el llibre, Xènius deia a la Ben Plantada: «Jo, en el teu caminar pel món, no t'abandonaré pas. Invisible, aniré seguint una a una les teves petjades. Si en disturbis o en dubte et veus, o perill, invoca'm, i prest algun senyal sabrà revelar-te la meua oculta assistència i confort.»⁴ No s'equivocava del tot quan va entendre que l'escriptor no podia arriscar-se, l'evidència d'una relació amb una peixatera anònima hagués estat un error. Però la hipòtesi de la Lídia anava més enllà perquè no podia quedar-se en la simple constatació d'una impossibilitat que, segons ella, requeria una solució. I, atenent-se a les mateixes paraules d'Eugeni d'Ors, va trobar-la. Va buscar un senyal que li revelés una presència oculta fins que el va localitzar. Eren les *gloses* que publicava diàriament. Els senyals de l'Ors els havia de trobar a les cròniques del diari. Tot quadrava. Per protegir-se d'un escàndol previsible, l'escriptor va enginyar-se un sistema alternatiu de respostes: un codi secret. D'aquesta manera, les

⁴ E. d'Ors, *La Ben Plantada*, op.cit., p. 158-159.

gloses van passar a ser la resposta a cadascuna de les cartes i ella s'aplicava a desxifrar els missatges ocults de Xènius, als quals replicava en un diàleg circular que, mirat des de fora, anava d'ella a ella mateixa, tot i que la Lídia, això, ho ignorava.

El *glosador* de *La Veu* va tenir a Cadaqués una lectora excepcional, una apassionada intèrpret que sacralitzava la lectura per convertir-la en una pràctica gairebé subversiva. La mirada singular de la Ben Plantada operava les transformacions més sorprenents. Sense renunciar a la literalitat de les *gloses*, aconseguia donar-los un sentit personal d'una coherència impecable. El Guillem Tell que ressenyava Xènius esdevenia dues persones diferents, l'un de Cadaqués i l'altre de Roses, en una trama perfectament travada. Dos llibres, dos exemplars de Goethe que no tenien res a veure, eren reproduïts com si es tractés d'una sola història i resolía així tota contradicció que se li presentava. Quan Ors escrivia un article titulat *Poussin i el Greco*, el paral·lelisme que establia entre els dos pintors no era, per a ella, prou significatiu i va inventar una nova clau de lectura que els feia dos personatges de Cadaqués. *Puça* era el nom d'una dona, baixa com un tap de bassa, que s'entenia amb un dels homes de l'armador Konstantino Kontós, que havien vingut a pescar corall quan aquest atreïa corallers de geografies llunyanes. El *Grec* era el genèric utilitzat per a un dels bussos de nom massa complicat.

L'alquímia és el procés de transformació dels elements. Una solució cristal·litza al laboratori de l'imaginari. El resultat és una substància nova, alguna cosa que ja es trobava en els elements d'origen i, tanmateix, necessita

una transformació per mostrar-se. A la cuina de les famílies patrícies, s'hi van escoltar relats certament originals. Amb el peix, aquella dona de caminar i de verb lents els portava els últims descobriments fets a les *gloses*. Lectures molt mastegades, fermentades. Quan no hi havia *glosa*, reproduïa fragments de *La Ben Plantada* amb fidelitat fotogràfica. Entre el públic, un nen escoltava atent els relats de la Lídia Sabana. Un nen tossut i indomable que deu anys abans havia nascut a casa dels Dalí, no es perdia ni un detall de les històries de la Lídia; amb el temps arribaria a sentir per ella una veritable adoració.

Desgranar epístoles era una feina lenta i delicada. Ajuntant les lletres obtenia figures. Disposant les figures, en sortien missives. Mentrestant, a fora, el sol i totes les altres coses lluien immòbils. Embogir vol dir perdre les paraules, però Lídia Noguier precisament les estava trobant. «Era capaç d'establir relacions completament coherents entre qualsevol afer i la seva obsessió del moment amb una negligència sublim de tota la resta, i amb una elecció del detall i un joc d'enginy tan subtil i tan calculadorament hàbil, que sovint era difícil de no donar-li la raó en qüestions que sabia que eren completament absurdes. Interpretava els articles de l'Ors, en passar, amb unes coincidències i uns jocs de paraules tan ben trobats, que no podíeu deixar de meravellar-vos davant la violència imaginativa desconcertant amb què l'esperit paranoic pot projectar la imatge del nostre món intern en el món extern, tant se val cap a on, ni de quina manera, ni amb quin pretext.»⁵ Amarada de lectures es-

⁵ S. Dalí, *op.cit.*, p. 282.

tranyament digerides, havia après a parlar amb tota naturalitat a dos nivells. ¿Càbala? ¿Hermenèutica? Molt més senzill: una solució desesperada que provenia dels espasmes, incontrolables, de l'estómac.

«Aquella tarda va arribar Lídia brandant triomfalment, de lluny estant, el periòdic on acabava d'aparèixer l'article. Es va ajustar els plecs de la faldilla i s'assegué amb aquell aire de cerimònia amb què indicava que hi havia molt a parlar i que exigia molt de temps. Després, posant-se confidencialment la mà davant la boca, digué en veu baixa: "Comença el seu article amb el final de la meva carta!"»⁶ No s'equivocava: a l'última carta al *mes- tre* li havia parlat de la *Puça* i del *Grec*, fet que era suficient per justificar una tan acurada analogia fonètica. Les metàfores parabòliques de Lídia Noguier van fascinar més d'una ment privilegiada, tot i que des de l'estretor de l'ordre quotidià no van ser mai enteses.

Durant una llarga temporada, un articulista de *La Vanguardia* que signava E.O. va ser llegit com un Eugeni d'Ors, quan l'autor, de fet, era Enric Opisso. I és clar, els articles d'Opisso també tingueren una amorosa interpretació. El notari Dalí va decidir que allò ja era massa i que s'havia de fer sortir aquella dona de la seva confusió. No es podia donar la vida per un error. Va escriure a Eugeni d'Ors preguntant-li que escrivís a Lídia Noguier i després tots els malentesos, carta que mai obtingué resposta. «Aixis dons, dema m'en anire a Figueras a comprar filet, dulces i champany perque no voldria pas que Xenius arribes i es trobes sense dinar.» El notari, emprenyat, no se'n pogué

⁶ *Ibid.*, p. 282-283.

estar. «Miri, Lydia, aquet que escriu a *La Vanguardia* es Enrique Opiso i no sab res ni d'en Xenius, ni de Vd. ni dels secrets. ¿com vol dons que en aquet article li digui que en Xenius arriba dema?» Pàl·lida, desencaxada, guarda les ulleres i el diari dins del cabàs. «Si es aixis com Vd. diu, ¿que haura pensat en Xenius de les cartes que yo li escribia contestan aquets articles?», i se n'anà abatuda. Després d'uns dies sense aparèixer, una nit s'obrí la porta de bat a bat i saludà amb l'habitual *Eugenio de Ors*. Tornava a ser la Lídia de sempre. «Avui—digue—hi ha un article en el que Xenius ya m'ho explica tot. Yo soc la font, ell es l'aigua i comensa aixis: *La fuente esta seca.*»⁷

Ja sabia que en els missatges del *mestre* s'havia de llegir, com qui diu, al darrere de les lletres. S'havia d'anar amb molt de compte. Ella també es veia obligada a escriure fent dissimular les paraules, fent que diguessin allò que, fet i fet, no deien. «El médico barbudo les había dicho a las beatas alcahuetas que corría usted por las Holandas. Mucho cuidado con las holandesas, porque en el mundo hay muchos misterios.»⁸ En efecte, Víctor Rahola i la seva barba proverbial, i també el bon cor de Marquina, la tenien al corrent dels moviments del *mestre*, informació que completava amb el diari i que només confiava als més propers en el tema: «He visto una pintura en la Esquella que me parece que Ors esta asustado.» Hi havia rivals, dames que podien interceptar la correspondència. Entre elles, la més pèrfida era la *Mare*

⁷ A.M. Dalí, ms.cit.

⁸ Lídia Noguera a E. d'Ors, carta c. 1913 reproduïda per aquest últim (*op.cit.*, p. 69).

de Déu d'agost. Novament, el llibre li ho explicava tot. Parlava d'un arbre que guardava, entre els seus fruits, un promès per a la donzella més bella que dansés sota les seves branques. Ho recordava molt bé, però, si la memòria li fallava, ho buscava de nou i llegia: «Mare de Déu d'agost: ¿és ben bé del teu arbre que ha caigut anit aquesta fruita? ¿O és de l'altre arbre—on hi ha enroscat el serpent?»⁹ Un arbre, una serp, una Mare de Déu i un home que pregunta. Era obvi que tenia rivals però l'Ors era molt hàbil i responia sempre les cartes. No, ell no havia oblidat; ella tampoc, ni ho faria.

«Mi amigo muy querido señor Xenius: Veo, por la fecha de la suya, que no quiere que sepan el sitio en que se encuentra, y hace bien. El mundo está lleno de gentes, unas buenas y otras son malas. Yo ya le entiendo a usted. Los que dicen que no lo entienden lo hacen para disimular la envidia, que se les come. Haciendo el no entender, se figuran que no tienen compromiso. [...] Dejaron ex profeso una *Torraxa* abierta para que yo la viese, que llevaba una caricatura de mi Maestro, que encendía las sangres. Al director le puse una carta que no le quedarán ganas de volver. [...] Su amiga inolvidable, Teresa.»¹⁰

L'hora de Teresa solia ser el capvespre, quan havia baixat el sol i s'arribava a casa dels Dalí o de Don Víctor. Una salutació solemne indicava que hi havia notícies. I aquesta vegada n'hi havia. «L'Ors va estar en un banquet a Figueres abans d'ahir.» Tot i que a la casa sabien posi-

⁹ E. d'Ors, *op.cit.*, p. 119.

¹⁰ Lídia Noguera a E. d'Ors, carta reproduïda per aquest últim (*op.cit.*, p. 70-71). Escrita entre 1913 i 1916.

tivament que no era així, van atendre les explicacions de la Lídia. «Era escrit en el menú que va publicar el diari», i, tot assenyalant el diari que duia a les mans, va llegir-hi a poc a poc *Hors d'œuvre*, resposta que va obrir un interrogant. «D'acord amb l'*Hors*. Però, ¿què vol dir *œuvre*?». Va necessitar uns moments per pensar-s'ho: «*Œuvre* és com si diguéssim *d'amagat*. No volia que ningú en sabés res!»¹¹

Una metàfora no sempre és una metàfora. Perquè ho sigui, s'han de compartir una sèrie de supòsits. Bàsicament, cal suposar que els noms són signes arbitraris per parlar de les coses perquè entre la paraula i l'objecte no hi ha cap altra relació que un pacte d'ús. Un mateix nom pot parlar de coses diferents. Però hi ha un altre lloc possible, aquell que recupera la unitat perduda que havien tingut en el seu origen les coses i els seus signes. Una altra lògica on els noms viuen molt a prop de les coses, les paraules s'assemblen a allò que signifiquen, són indicis de la cosa mateixa i sovint es fan cosa. És el poder d'encantament del llenguatge, que fa del món una gran analogia per desxifrar, i que demana, de qui parla, que s'aturi en cada paraula per preguntar-se de què és indicatiu. Connexions, transparències, afinitats. Es tracta de dissoldre les convencions i deixar el món sense noms, sense mesura. És així com els fets passen a ser signes per ells mateixos. És així com cada cosa porta a una altra. És així com parlen les bruixes, els xamans, els sacerdots i els paranoics, que no poden fer metàfores perquè viuen en un excés de sentit.

¹¹ S. Dalí, *op.cit.*, p. 283.

A Cadaqués, l'univers de les ressonàncies era habitat per Lídia Noguer. A Cadaqués, les coses existien si apareixien en un text i en una sèrie de cròniques periòdiques. La nova Ben Plantada era una incansable cercadora de signes i missatges per orientar-se i orientar els altres, i per anar-se fent signe ella mateixa. Hi ha rutes poc transitades, intempestives. Explorar-les és un exercici estrany que no té manual d'instruccions. Es tracta d'aïllar un tram de la memòria i, des d'ell, encertar a organitzar de nou el món. A l'espai imperceptible entre pensament i pensament, fer-hi lliscar el desig. A la Lídia, però, li va ser fàcil: la seva Teresa naixia d'una llavor molt vella. Només sent Teresa, deixava de ser en el lloc de ningú.